

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА СУТНІСТЬ АУДИТУ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ECONOMIC AND LEGAL ESSENCE OF AUDIT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS OBJECTS

Стаття присвячена актуальному питанню економічної та правової сутності аудиту об'єктів інтелектуальної власності. Проаналізовано концептуальні підходи наукової економічної спільноти щодо термінологічної визначеності у сфері аудиту інтелектуальної власності зокрема. З'ясовано передумови розвитку аудиту об'єктів права інтелектуальної власності як окремої наукової категорії. Сформульовано авторське визначення терміну «аудит об'єктів права інтелектуальної власності», запропоновано узагальнену модель етапів його проведення. Запропоноване автором визначення терміну «аудит об'єктів права інтелектуальної власності» сприятиме конкретизації аудиту як незалежної перевірки щодо об'єктів інтелектуальної власності, створюючи умови для більш повного дослідження зазначеного предмету.

Ключові слова: аудит, оцінка, облік, об'єкти права інтелектуальної власності, аудит ІВ, аудиторські послуги, аудиторська діяльність.

The article is devoted to the actual question of economic and legal essence of audit of intellectual property. The article analyzed the conceptual approaches of the scientific economic community regarding terminological certainty in the field of audit of intellectual property. The legislative rationing of the audit in general and the audit of intellectual property in particular is studied. The prerequisites for the development of the audit of intellectual property rights as a separate scientific category have been clarified. The author's definition of the term "audit of intellectual property rights" is formulated, a generalized model of its implementation is proposed. In modern conditions, scientific economic literature does not contain a clear definition of audit of intellectual property, which indicates the lack of research in this area. The establishment of prerequisites for the genesis and development of the audit as a whole is aimed at distinguishing the audit of intellectual property rights as a separate scientific category. To this aim, the formation and development of the audit of intellectual property rights as an intangible asset of an enterprise is studied, a generalized model of the stages of the audit of intellectual property rights is outlined. This article uses general scientific methods of research, such as: theoretical generalization, description, critical analysis, systematization and grouping. The article outlined the results of the study of the economic and legal essence of audit in general and audit of objects of intellectual property rights in particular. The author's definition of the term "audit of intellectual property rights" proposed by the will help to specify the audit as an independent audit of intellectual property objects, creating conditions for a more complete study of this subject. The practical value of the article is to clarify the essence of the audit of intellectual property rights as an independent method of financial control aimed at the completeness of accounting, evaluation of intangible assets of the enterprise, institution, organization and their subsequent use.

Key words: audit, intellectual property objects, IP audit, audit activity, audit services, valuation

УДК 657.6

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-50>

Сидоренко С.Г.¹

здобувач третього (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти, доктор філософії (PhD), Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління»

Sydorenko Serhii

State Educational-Scientific Establishment the "Academy of Financial Management"

Постановка проблеми. Становлення та розвиток аудиту за часів незалежності України відбувається вже протягом тривалого часу. На сьогоднішні питання проведення та здійснення аудиту регламентовано Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» (далі – Закон) [1], прийнятим у 2017 році на зміну попередньо діючому. З аналізу результатів наукових праць та норм чинного законодавства у сфері бухгалтерського обліку та аудиту вбачається, що окремого визначення терміну «аудит» або «аудит об'єктів права інтелектуальної власності» ні на концептуальному, ні на законодавчому рівні наразі немає. Саме це обумовлює актуальність та необхідність проведеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для ефективного використання нематеріальних активів підприємства, установи, організації необхідною є їх оцінка, облік та аудит. В умовах сьогодення чинником забезпечення прибутковості суб'єкта

господарювання є не лише матеріальні активи, а й нематеріальні активи, до яких належать об'єкти права інтелектуальної власності. Різноманітні аспекти аудиту, в тому числі об'єктів права інтелектуальної власності вже неодноразово були предметом наукових досліджень у царині бухгалтерського обліку. Зокрема, наукові праці таких дослідників торкалися питань аудиту у сфері інтелектуальної власності, як: О.М. Бондаренко [7], І.М. Вагнер [6], В.Ю. Вострякова [4], Т.О. Гусаковська [8], О.Р. Звітюк [7], Є.О. Кривицька та О.В. Круковська [5], О.П. Кундря-Висоцька [6], О.М. Матвеева [7], Г.В. Махова [4], М.М. Савчук [5], Л.О. Святний [8]

В той же час цінність інтелектуальної власності та її важливість для господарської діяльності суб'єкта господарювання є незаперечною. Тому, попри вже наявні наукові результати, існує об'єктивна потреба детального дослідження сучасної економіко-правової сутності аудиту об'єктів права інтелектуальної власності.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0759-2945>

Постановка завдання. Мета статті – аналіз сучасної економіко-правової сутності терміну «аудит об'єктів права інтелектуальної власності», визначення узагальненої моделі його проведення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологія терміну походить від латинського дієслова «audire», що означає «слухати, чути». В більш широкому розумінні аудит передбачає постановку питань, на які потрібно отримати відповіді, а також подальше спостереження, оцінювання та аналіз зібраної інформації.

Майно суб'єкта господарювання включає матеріальні та нематеріальні активи, до яких належать об'єкти інтелектуальної власності. Оцінка та контроль, які є метою аудиту, необхідні для формування та належного обліку об'єктів права інтелектуальної власності та їх ефективного використання суб'єктом господарювання в подальшому.

Термін «нематеріальні активи» тривалий час врегульовувався податковим законодавством України. Його визначення було унормовано п. 14.1.120 ст. 14 Податкового кодексу України [2], відповідно до якого нематеріальні активи визначались як «право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами». Проте у 2016 році цей термін було виключено з Податкового кодексу України, через що єдиний документ, в якому на сьогодні міститься визначення терміну «нематеріальний актив» – це Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» (далі – П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»), відповідно до якого нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований [3]. В свою чергу, під немонетарними активами визначено усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей.

Стосовно нормативного закріплення термінів «аудит» і «аудит об'єктів права інтелектуальної власності», то аналіз норм чинного законодавства свідчить про те, що на законодавчому рівні обидва терміни належним чином не врегульовані: аудит законодавець визначає лише в контексті переліку аудиторських послуг (пункт 7 частини 1 статті 1 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [1]), водночас визначення «аудиту об'єктів права інтелектуальної власності» відсутнє в нормативно-правових актах взагалі, що

створює передумови для неоднозначного його розуміння і тлумачення. Порівняння концептуальних підходів до визначення та розуміння економічної сутності аудиту об'єктів права інтелектуальної власності наведено в таб. 1.

На підставі вищенаведеного слід зауважити, що в наукових джерелах досліджуються поняття «аудит інтелектуальної власності», «аудит об'єктів інтелектуальної власності», «аудит операцій з об'єктами інтелектуальної власності», «аудит нематеріальних активів», «аудит портфеля об'єктів інтелектуальної власності», допускаючи певну термінологічну варіативність тлумачення. Тому, на наш погляд, визначення аудиту об'єктів права інтелектуальної власності доцільно уніфікувати відповідно до норм чинного законодавства України.

Стаття 420 Цивільного кодексу України [9] визначає перелік об'єктів права інтелектуальної власності (тут і далі курсив – авт.). На основі цього Наказом Міністерства фінансів України від 22.11.2004 № 732 «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» [10] затверджено форми первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності. Тож, доцільно вживати словосполучення «об'єкти права інтелектуальної власності», а безпосередньо процес їх ідентифікації, обліку, оцінки з метою правового захисту визначати як аудит об'єктів права інтелектуальної власності.

На підставі узагальнення наукових підходів та аналізу норм законодавства, вважаємо, що аудит об'єктів права інтелектуальної власності можна визначити як різновид аудиторських послуг, що передбачає здійснення облікових, оціночних, контрольних заходів для виявлення, оцінки та правового захисту об'єктів права інтелектуальної власності, які виготовлені та/або придбані суб'єктом господарювання в процесі здійснення ним господарської діяльності, з метою їх подальшого ефективного використання.

На наш погляд, головною метою аудиту об'єктів права інтелектуальної власності доцільно визначити збір інформації про створені та/або придбані об'єкти права інтелектуальної власності, про здійсненні заходи для їх своєчасної повної правильної оцінки та правового захисту. Зібрана інформація має включати низку процедур щодо документування об'єктів права інтелектуальної власності, постановки на облік, оцінки ефективності їх захисту та використання.

Узагальнена модель (методика) проведення аудиту об'єктів права інтелектуальної власності, на нашу думку, може включати кілька ключових етапів, зокрема: 1) етап, що передбачає ідентифікацію об'єктів інтелектуальної власності та вивчення процедур, пов'язаних з їх обліком;

Порівняння визначення аудиту у сфері інтелектуальної власності в наукових джерелах

Автор(-ри) наукового джерела	Визначення
В.Ю. Вострякова, Г.В. Махова	« під аудитом інтелектуальної власності розуміють систематичний огляд та оцінку інтелектуальної власності, якою володіє, користується, розпоряджається компанія, для уникнення ризиків і проблем та впровадження кращих практик управління інтелектуальною власністю» [4, с. 125]; « аудит інтелектуальної власності – це групова робота, яка передбачає об'єднання зусиль різних фахівців, які мають уявлення про інтелектуальну власність і специфіку управління нею» [4, с. 126];
М.М. Савчук, Є.О. Кривицька, О.В. Круковська	« під аудитом об'єктів інтелектуальної власності розуміється експертиза юридичних і облікових документів, нематеріальних активів, що відносяться до об'єктів інтелектуальної власності - торгова марка, винахід, корисна модель, промисловий зразок, авторське право (твори науки, літератури, мистецтва), комп'ютерна програма та інше» [5, с. 271];
О.П. Кундря-Висоцька, І.М. Вагнер	« аудит об'єктів інтелектуальної власності використовується найчастіше в разі формування чи реструктуризації фонду інтелектуальної власності компанії, для майбутніх трансакцій або внутрішньої оптимізації використання об'єктів інтелектуальної власності» [6, с. 146]; автори визначають також мету та завдання аудиту операцій з об'єктами інтелектуальної власності [6, с. 147], на підставі чого вбачається, що ці науковці ототожнюють категорії «аудит об'єктів інтелектуальної власності» та «аудит операцій з об'єктами інтелектуальної власності»;
О.М. Бондаренко, О.М. Матвеева, О.Р. Звітюк	« аудит нематеріальних активів полягає в перевірці наявності бухгалтерських та юридичних документів для підтвердження права володіння цими активами та правильності і своєчасності нематеріальних активів на балансі компанії» [7];
Т.О. Гусаковська, Л.О. Святний	« аудит інтелектуальної власності сприяє її ідентифікації та захисту. Аудит портфеля об'єктів інтелектуальної власності , зокрема портфеля патентів – перевірка використання інтелектуальної власності – сортує патенти» [8, с. 167].

Джерело: систематизовано автором на основі [4; 5; 6; 7; 8].

2) етап перевірки документів – аналіз патентів, ліцензій, свідоцтв на торговельні марки; 3) етап оцінки ризиків – оцінка можливих порушень прав інтелектуальної власності або їх незаконного використання, виявлення ризиків втрати контролю над об'єктами інтелектуальної власності; 4) етап формування аудиторського звіту – підготовка аудиторського звіту з відповідними рекомендаціями щодо покращення обліку та захисту прав інтелектуальної власності.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, є підстави зазначити, що об'єкти права інтелектуальної власності, як предмет економічних досліджень, залишаються у фокусі уваги науковців-теоретиків та практиків. Водночас і аудит об'єктів права інтелектуальної власності потребує детального вивчення, оскільки має свої особливості. Зазначене свідчить про перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. В результаті проведеного аналізу економіко-правової сутності досліджуваного предмету було запропоновано авторське визначення аудиту об'єктів права інтелектуальної власності. Тому результати цього дослідження сприятимуть удосконаленню розуміння сутності аудиту об'єктів права інтелектуальної власності, що передбачає правильність обліку, їх використання та захисту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#n6> (дата звернення: 28.12.2024).
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 28.12.2024).
3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text> (дата звернення: 28.12.2024).
4. Вострякова В.Ю., Махова Г.В. Аудит об'єктів інтелектуальної власності як інструмент розробки стратегічних рішень компанії. *Економіка та підприємництво*. 2020. № 45. С. 122–135. URL: http://dSPACE.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/5056/%D0%95%D0%9F_2020_45%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=123 (дата звернення: 29.12.2024).
5. Савчук М.М., Кривицька Є.О., Круковська О.В. Аудит об'єктів інтелектуальної власності. *Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та оподаткування*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 22–23 листопада 2018 р. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2018. С. 271–273. URL: <http://surl.li/yzbnbr> (дата звернення: 29.12.2024).

6. Кундря-Висоцька О.П., Вагнер І.М. Особливості аудиту об'єктів інтелектуальної власності у вітчизняній практиці. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 2 (118). С. 146–150. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20162\(118\)/sep20162\(118\)_146_Kundrya-VysotskaO,VahnerI.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20162(118)/sep20162(118)_146_Kundrya-VysotskaO,VahnerI.pdf) (дата звернення: 29.12.2024).

7. Бондаренко О.М., Матвеева О.М., Звірюк О.Р. Особливості проведення аудиту нематеріальних активів. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск № 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-48> (дата звернення: 29.12.2024).

8. Гусаковська Т.О., Святний Л.О. Аудит портфеля об'єктів інтелектуальної власності як необхідна умова розвитку бізнесу. *Управління розвитком соціально-економічних систем*: матер. VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 21–22 березня 2024 р. Харків: ДБУ, 2024. С. 166–168.

9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2243> (дата звернення: 29.12.2024).

10. Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів : Наказ Міністерства фінансів України від 22.11.2004 № 732. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1580-04#Text> (дата звернення: 29.12.2024).

REFERENCES:

1. Pro audyt finansovoi zvitnosti ta audytorsku diialnist [On Audit of Financial Statements and Auditing Activity] *Zakon Ukrainy vid 21.12.2017 № 2258-VII*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#n6> (accessed December 28, 2024) (in Ukrainian).

2. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] : *Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed December 28, 2024) (in Ukrainian).

3. Pro zatverdzhennia Natsionalnogo polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku [On approval of the National Accounting Regulation (Standard)]. *Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 18.10.1999 № 242*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text> (accessed December 28, 2024) (in Ukrainian).

4. Vostriakova V., Makhova H. (2020). *Audyt ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti yak instrument rozrobky stratehichnykh rishen kompanii* [Intellectual

property audit as tool of company's strategic decisions making]. *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 45, pp. 122–135. Available at: http://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/5056/%D0%95%D0%9F_2020_45%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=123 (accessed December 29, 2024) (in Ukrainian).

5. Savchuk M.M., Kryvytska E.O., Krukovska O.V. (2018). *Audyt ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti* [Audit of intellectual property objects]. *Aktualni aspekty rozvytku pidpriemstv aharnoi sfery: oblik, audyt ta opodatkuvannia: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* (November 22–23, 2018). Kherson: DVNZ «KhDAU», pp. 271–273. Available at: <http://surl.li/yzbnbr> [in Ukrainian]. (accessed December 29, 2024) (in Ukrainian).

6. Kundrya-Vysotska O., Vagner I. (2016). *Osoblyvosti audytu ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti u vitchyzniani praktytsi*. [Audit of intellectual property in domestic practice]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, vol. 2 (118), pp. 146–150. Available at: [http://ird.gov.ua/sep/sep20162\(118\)/sep20162\(118\)_146_Kundrya-VysotskaO,VahnerI.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20162(118)/sep20162(118)_146_Kundrya-VysotskaO,VahnerI.pdf) (accessed December 29, 2024) (in Ukrainian).

7. Bondarenko, O.M., Matveeva, O.M., Zvirnyuk, O.R. (2021). *Osoblyvosti provedennia audytu nematerialnykh aktyviv* [The importance of auditing intangible assets]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-48> (accessed December 29, 2024) (in Ukrainian).

8. Husakovska T.O., Sviatnyi L.O. (2024) *Audyt portfelia ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti yak neobkhdna umova rozvytku biznesu* [Audit of the portfolio of intellectual property objects as a necessary condition for business development]. *Upravlinnia rozvytkom sotsialno-ekonomichnykh system: mater. VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (March 21–22, 2024). Kharkiv: DBU, pp. 166–168 (in Ukrainian).

9. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: *Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV* [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 16.01.2003 No. 435-IV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2243> (accessed December 29, 2024) (in Ukrainian).

10. *Pro zatverdzhennia typovykh form pervynnoho obliku ob'ektiv prava intelektualnoi vlasnosti u skladi nematerialnykh aktyviv* [On approval of standard forms of primary accounting of intellectual property rights as part of intangible assets]. *Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 22.11.2004 № 732*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1580-04#Text> (accessed December 29, 2024) (in Ukrainian).